

INFLUENȚA IDEILOR INTERNAȚIONALEI I-a ȘI A II-a ASUPRA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN TRANSILVANIA

de ELENA GHERAN

La scurt timp după constituirea Internaționalei I-a, ideile ei au pătruns și pe teritoriul Transilvaniei. După indicațiile Congresului al III-lea al Internaționalei I-a, și cu ajutorul ei, au luat naștere primele Asociații muncitorești în principalele centre industriale din Transilvania. Cu ajutorul secțiilor sale, prin delegați și presă, Internaționala I-a îndica linia justă a organizării clasei muncitoare.

Dacă primele forme de organizare ale proletariatului din Transilvania se găseau sub influența patronilor, a micii burghezii, pe măsură ce clasa muncitoare dobândește o conștiință de clasă, își înțelege rolul său revoluționar, sau așa cum se exprimă Marx, se transformă dintr-o masă ajunsă „să fie o clasă față de capital, dar nu încă pentru sine însăși”, într-o „clasă pentru sine”¹, organizațiile muncitorești se eliberează tot mai mult de sub influența patronilor și încă la sfârșitul deceniului al 7-lea al secolului trecut, apar organizații muncitorești cu caracter politic, independente de burghezie. Astfel de asociații — care constituie prima treaptă în procesul unirii socialismului științific cu mișcarea muncitorească — s-au constituit la Timișoara, Arad, Sibiu, Brașov, Reșița, Anina, Oravița. Dintre acestea, rolul cel mai important revenea asociației generale a muncitorilor din Timișoara².

Preocupările și revendicările asociațiilor muncitorești erau de natură politică, economică și culturală. Iată de pildă unele din revendicările ce le urmăreau: 1) dreptul de vot universal și direct în alegerile parlamentare și în cele pentru consiliile județene, orașenești și comunale; 2) libertatea nelimitată a asocierii, întrunirilor și cuvîntului; 3) libertatea presei; 4) desființarea armatei permanente și înlocuirea ei prin înarmarea generală a poporului; 5) egalitatea în drepturi a tuturor națiunilor din cuprinsul statului; 6) desființarea impozitelor indirecte și introducerea impozitului progresiv pe venit; 7) desființarea ordinelor clericale și folosirea averilor bisericilor în scopuri educative³.

Asociațiile au acordat o deosebită atenție culturalizării maselor muncitoare. În acest scop au propagat ideile socialiste, organizînd și conferințe⁴.

¹ K. Marx-Fr. Engels, *Opere vol. IV*, pag. 177.

² Asociația Generală a Muncitorilor din Timișoara s-a înființat la 11 octombrie 1868 funcționînd la început cu 300 membri, iar în luna aprilie 1869 cu 1000 de membri (*M.M.T.V.D.*, vol. I, p. 608). Date despre înființarea aceleiași asociații în lucrarea lui Révész Mihály: „*A Magyarországi munkaszorgalom története, 1867—1913*. (Istoria mișcării muncitorești din Ungaria 1867—1913, Bp. 1913, p. 13).

³ V. Cheresteșiu, C. Bodea etc., *Din istoria Transilvaniei*, II, p. 215—217.

⁴ Din istoria Transilvaniei II, p. 217.

Rol important în organizarea asociațiilor muncitorești și propagarea ideilor socialismului științific, l-au avut Carol Farkas (Farkas Károly), muncitor mecanic, originar din Reșița, lucrînd la Atelierele Căilor Ferate din Timișoara, și muncitorul Gheorghe Ungureanu.

Din documentele vremii, aflăm următoarele despre activitatea lui Carol Farkas¹, membru al Internaționalei I, de la data de 1 ianuarie 1869, președintele Asociației generale a muncitorilor din Timișoara: „...Farkas Carol a venit la Timișoara din Geneva (Elveția)“, intrînd la început ca mecanic la căile ferate de acolo. Abia după 14 zile a convins pe toți muncitorii de acolo să înceteze lucrul. Rezultatul a fost cu totul de partea muncitorilor, deoarece li s-a mărit salariul, dar Farkas, care a fost inițiatorul grevei, a fost concediat din serviciu. Din această cauză, muncitorii l-au socotit martir și i-au acordat un sprijin susținut“².

Ca urmare a activității desfășurate de Carol Farkas, la Timișoara a luat ființă o secție a Internaționalei I. Treptat, și asociațiile muncitorești din Arad, Sibiu și Brașov se orientează spre ideologia Internaționalei I, fapt pe care îl sesizează înseși rapoartele oficiale ale guvernului maghiar³.

¹ Farkas Carol (1843—1907) și-a început activitatea la Timișoara apoi a continuat-o la Budapesta. A fost în Elveția stabilind legături cu Internaționala I și cu I. Ph. Becker, conducătorul secției din Elveția a Internaționalei. (Nemes Deszö: *Az általános munkasegylet története*, 1868—1873. — (Istoria asociației generale a muncitorilor), Bp. 1952, p. 283). La procesul intentat, conducătorilor „Asociației generale a muncitorilor din Ungaria“ în 1872, de către guvernul burghezo-moșieresc, s-a dovedit că Farkas Carol primea manifeste și broșuri din New York, Londra, Basel, Geneva, Zürich, Berlin, Hamburg, Eisenach și a avut corespondență cu „Agitatorii mișcării muncitorești internaționale“ Raspe, Bracke, I. Becker, F. A. Sorge, Karl Marx, A. Bebel, W. Liebknecht și alții, (MMTVD., vol. I, p. 208 și 214).

² M.M.T.V.D., I, pag. 197.

³ Unele date privind legăturile organizațiilor muncitorești din Austro-Ungaria cu Internaționala I și cu conducătorii secțiunilor ei, conține scrisoarea de răspuns a guvernului maghiar la scrisoarea consulului englez de la Viena, din 10 iulie 1871, în care cerea informații referitoare la activitatea Internaționalei I pe teritoriul Ungariei. Cităm din această scrisoare: „Avînd în vedere că asociațiile muncitorești nu au putut lua legătura cu Internaționala, deoarece nu aveau aprobarea legală, au încercat să ia contact, cu Internaționala prin unii membri de încredere, revoluționari, ai asociațiilor muncitorești. Aceștia au întreținut o legătură vie și directă cu cei mai distinși conducători ai Internaționalei și anume cu: Marx Karl și Eckarius G. — secretari (Londra). I. Ph. Becker (Geneva), Bebel și Liebknecht (Lipsca) Bornhorst și Bracke (Braunschweig) și cu doctorul Walter Henrick (Drezda). Comunicatele Internaționalei ajung să fie cunoscute pe această cale de diversele asociații muncitorești din Ungaria. În Ungaria printre cei ce urmează linia indicată de Internațională se numără mai mult de 25 de asociații muncitorești și 10 asociații industriale sau asociații ale muncitorilor de diferite branșe“. (*A Magyar Munkásmozgalom Történeték válogott Dokumentumai*, pe scurt Documente alese din istoria mișcării muncitorești din Ungaria — pe scurt M.M.T.V.D. — vol. I Bp. 1951, p. 195). Despre influența ideilor Internaționalei I-a pe teritoriul Transilvaniei, în aceeași scrisoare de răspuns se constată: „a pătruns adînc Internaționala și la Timișoara, în rîndurile maselor muncitoare din numeroasele fabrici, ca și în orașele miniere din apropiere, la Anina, Resita, unde muncitorii sînt instigați de agitatorii Internaționalei, de la ei primesc hrana spirituală și mai curînd sau mai tîrziu se va folosi în interesul ideilor sale (ale Internaționalei n. n. E. G.) atmosfera de nemulțumire a oamenilor“. (ibidem, p. 200).

În rândurile membrilor asociațiilor muncitorești circulau manifeste, broșuri și lucrări socialiste apărute în străinătate, precum și ziarul Internaționalei I „Vorbote”¹.

Presa muncitorească din acea vreme nu oglindește legăturile ce le aveau conducătorii mișcării muncitorești din Transilvania cu Internațională. Despre acestea, unele informații ne dau doar rapoartele poliției de stat, care a supravegheat permanent legăturile mișcării muncitorești cu Internațională, după cum rezultă din documentele mai sus citate. Deci, în perioada istorică analizată (deceniul al 7-lea al secolului trecut), a început, ca și în vechea Românie, să se desfășoare procesul organizării mișcării muncitorești din Transilvania. Desigur că în desfășurarea acestui proces, legăturile cu mișcarea muncitorească din România² și-ndeosebi cu Internațională I, au îndeplinit un rol deosebit de important. Datorită ajutorului primit, mișcarea muncitorească din Transilvania dobândește impulsul necesar pentru a păși pe calea organizării politice. Fără îndoială că, datorită insuficienței însușiri a concepției marxiste, mișcarea muncitorească nu are încă un program socialist. În cadrul asociațiilor muncitorești predominând idei aparținând curentelor socialiste premarxiste³, împotriva cărora însuși Marx desfășurase o luptă intensă în cadrul Internaționalei I⁴. Dar, incontestabil, aceste organizații au constituit prima școală a proletariatului care

¹ În acești ani au mai fost răspândite printre membrii asociațiilor muncitorești și ziarele secțiunilor Internaționalei: *Die Tagwacht* (Zürich), *Der Volksstaat* (Leipzig). *Der Volkswille* (Viena). (M.M.T.V.D., vol. I, p. 198).

² Legăturile strânse și influența reciprocă dintre mișcarea muncitorească din vechea Românie și Transilvania erau determinate și de asemănarea drumului de dezvoltare a mișcării muncitorești dintre aceste părți ale țării. Aproape în aceeași etapă de dezvoltare a mișcării muncitorești au apărut asociații de ajutorare, de autoeducare și asociații profesionale, atât în România cât și în Transilvania și au activat membri și mandatarii ai Internaționalei I. S-a manifestat un sprijin reciproc la organizarea unor greve pentru a se împiedica spargerea lor. La stringerea acestor legături a contribuit și trecerea masivă a oamenilor muncii din Transilvania în România, unde s-au încadrat în mișcarea muncitorească locală menținând totodată legăturile cu organizațiile muncitorești transilvănene de unde au venit. La rîndul lor, socialiștii din vechea Românie veneau în Transilvania pentru a face propagandă și agitație printre muncitorii români care lucrau într-un număr foarte mare în regiunile miniere, forestiere, metalurgice etc. Cf. V. A. Varga: *Contribuții la istoria mișcării muncitorești din Transilvania la sfîrșitul sec. al XIX-lea*, *Studii* nr. 3/1959, p. 31.

³ Discuțiile și programul asociațiilor muncitorești din Transilvania au fost influențate de lupta dintre fracțiunea Schultze-Delisch și lassalleană din mișcarea muncitorească vieneză, (între anii 1867—1870). Novitzky Laszlo: *Egyesült erővel. A magyar könyvnyomdászok ötvenévi szakszervezeti tevékenységének története*. (Cu forțe unite. Istoria de 50 de ani a activității sindicale a tipografilor maghiari). Bp. 1912, p. 97—100.

Asociația din Timișoara a fost influențată de lassalleanism și acest fapt se reflectă în însăși activitatea ei. I. Gabriel: *Fünzigjährige Geschichte der Banater Arbeiterbewegung. 1870—1920*. Timișoara 1928, p. 10.

⁴ Evidențiind însemnătatea luptei duse de Marx împotriva acestor curente, V. I. Lenin scria: „Reunind mișcarea muncitorească din diferite țări, străduindu-se să îndrume pe făgașul unei activități comune feluritele forme ale socialismului neproletar, premarxist, (Mazzini, Proudhon, Bacunin, trade-unionismul liberal englez, oscilările lassalleiene spre dreapta din Germania) combătînd teoriile tuturor acestor secte și școli, Marx făurește o tactică unitară a luptei proletare a clasei muncitoare din diferite țări.” (V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, Ed. P.M.R. 1952, p. 135).

pornise pe drumul organizării sale de clasă. Nu e deci de mirare că în perioada de reacțiune ce a urmat Comunei din Paris, guvernul burghezo-moșieresc a hotărît în 1872, dizolvarea acestor asociații. În anii următori, drept consecință a acestei stări, organizarea muncitorimii îmbracă forma „caselor muncitorești” și a „uniunilor profesionale”. Tot în această perioadă, de stagnare a organizării politice se dezvoltă asociațiile de autoeducare și autoajutorare (independent de casele de ajutor reciproc propriu-zise).

Inițiativa înființării lor aparține în primul rînd muncitorilor tipografi care aveau asemenea organizații la Timișoara, Arad, Oradea, Sibiu și Cluj¹.

Perioada 1872—1880 se desfășoară sub semnul luptei pentru organizarea partidului, cea mai înaltă formă de organizare a mișcării muncitorești.

Prima încercare de a crea un partid al clasei muncitoare are loc după venirea la Budapesta a lui Leo Frankel, fost ministru al muncii în guvernul Comunei din Paris, care avea legături cu Marx și Engels.

Activitatea lui Frankel a avut un efect pozitiv și asupra mișcării muncitorești din Transilvania. Legăturile lui directe cu conducătorii mișcării muncitorești din Transilvania și-ndeosebi cu Gheorghe Ungureanu², care a stat în fruntea mișcării timp de 20 ani, după plecarea lui Carol Farkaș la Budapesta, a impulsionat lupta pentru organizarea cu caracter politic și răspîndirea ideilor marxiste. Conducătorii mișcării muncitorești din Transilvania (Timișoara, Arad, Brașov, Sibiu și Orăștie) au luat parte la Congresul de constituire a partidului „General Muncitoresc Maghiar”, la Budapesta³.

Programul P. G. M. (denumit astfel întrucît autoritățile n-au aprobat titulatura de socialist) adoptat la congres, a cuprins și unele obiective cu caracter socialist, ca de pildă, trecerea mijloacelor de producție în proprietatea obștească, fără însă a indica căile de luptă pentru cucerirea lor. În afara acestor obiective, programul cuprindea revendicări burghezo-democratice, din rîndul cărora lipseau însă cele privind țărănimea și problema națională⁴. Datorită acestor lipsuri se poate spune că însuși Frankel, care a întocmit programul, nu a aplicat consecvent marxismul la condițiile specifice din Ungaria.

Mișcarea muncitorească din Transilvania în deceniul al 9-lea al secolului al XIX-lea stă sub semnul acțiunilor trasate prin programul „Partidului General Muncitoresc”. Uniunile muncitorești de la Timișoara, Arad, Oradea, Cluj, Reșița și Anina au ținut întruniri în care s-a

¹ Modelul acestor organizații îl constituiau organizațiile tipografilor din Budapesta. În lucrarea mai sus citată, a lui Novitzky Laszlo, există unele informații asupra statului și programului acestor asociații (p. 540).

² A. E. Gyed: Despre mișcarea muncitorească din Transilvania între anii 1880—1890, *Studii*, anul X, nr. 4, 1957, p. 36.

³ M.M.T.V.D., vol. I, p. 381—2.

⁴ În problema națională acest program a rămas mult în urma celui al „Asociației Generale a Muncitorilor”, care într-o rezoluție adoptată în 1869, prevedea dreptul la autodeterminare al popoarelor și cerea independența țării (M.M.T.V.D., vol. I, planșa VII, p. 129 și *Studii*, an. IX. 1956, nr. 6, p. 48).

pus problema votului universal și a legilor privind ocrotirea sănătății muncitorilor. La Timișoara, unde continua să îndeplinească un rol conducător Gheorghe Ungureanu, asemenea întruniri frecventate de sute de persoane, au avut loc în 1883 și 1887, afirmându-se răspicat voința muncitorilor de a lua parte la viața politică ¹.

Paralel cu aceste acțiuni și în strânsă legătură cu ele se desfășoară procesul răspîndirii ideilor marxiste prin *difuzarea lucrărilor din literatura socialistă marxistă*. După cum reiese din inventarul făcut de către poliția orașului Brașov în anul 1884, cu ocazia unei percheziții în casa conducătorului organizației din Brașov a P. G. M., I. Schubert, s-au găsit lucrările: *Manifestul Partidului Comunist, Muncă salariată și capital, Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*, manifeste, ziare socialiste germane și alte lucrări în aceeași limbă. În căutarea acestor lucrări și ziare, autoritățile făceau percheziții, trimiteau circulare de urmărire și adesea, înscenau muncitorilor procese.

Literatura socialistă răspîndită în Transilvania a fost în mod obișnuit scrisă în limba germană și abia mai târziu în limba maternă a populației. În regiunile locuite de români, maghiari, germani, sârbi, înseși convocările și afișele făcute pentru mobilizarea la adunări erau scrise în limbile română, maghiară, germană și sîrbă. De asemenea exista o hotărîre ca în centrele muncitorești mai importante (Timișoara, Sibiu, Brașov, Cluj, Oradea etc.), vorbitorii să ia cuvîntul în limbile populației locale.

Prin literatură socialistă, de asemenea, nu trebuie să înțelegem că s-a răspîndit numai literatura marxistă. O dată cu răspîndirea lucrărilor marxiste a pătruns o întregă literatură străbătută de idei nemarxiste și chiar broșuri și ziare anarhiste. Astfel, în ideologia organizațiilor muncitorești din Transilvania au pătruns în etape succesive, între anii 1867–1872, 1880–1890, alături de ideile marxiste, idei aparținînd lui Schulze-Delisch, idei lassalleene. Desigur că aceste curente au fost învinse de marxism, deși influența lor a continuat să se manifeste. Astfel, lassalleanismul, deși fusese învins și înlăturat din mișcarea muncitorească din Transilvania, încă înainte de 1880, persistau și după această dată reminiscențele unor idei lassalleene greșite, ca de pildă, limitarea la formele legale de acțiune sau părerea că „statul burghez este dator să se îngrijească de bunăstarea clasei muncitoare“.

Rădăcinile sociale ale acestor atitudini oportuniste, se aflau în rîndul meseriașilor ruinați, alăturați mișcării muncitorești dar păstrînd încă mentalitatea mic-burgheză și unii muncitori emigrați din Germania, care au contribuit și ei la menținerea unor dogme lassalleene, de care fuseseră influențați.

Combaterea liniei reformiste, lassalleene, a prilejuit din partea anumitor grupuri muncitorești, alunecarea spre o altă poziție greșită, anarhismul, ale cărui tendințe s-au resimțit, în parte în activitatea unor conducători ai Uniunii muncitorești din Timișoara ². De altfel, există și

¹ Din istoria Transilvaniei, vol. II. p. 220.

² *Ibidem*, vol. II. p. 221.

dovezi concludente că ziarul anarhist „Freiheit“, ce apărea la New York, și manifestele de nuanță anarhistă „Die zeiten sind schlecht“¹ și „Ungeziefer Tod“², au fost răspindite printre conducătorii asociațiilor muncitorești din Sibiu, Brașov și Timișoara.

Apreciind în general ideile și pe baza lor activitatea desfășurată în cadrul uniunilor muncitorești din Transilvania între 1880 (data constituirii P. G. M.) și 1890 (data constituirii P. S. D. din Ungaria) putem conchide că ele, deși aveau legături cu Internaționala I, de la care primeau ajutor important, n-au reușit să-și însușească concepția marxistă, în cadrul lor predominând ideile lassaliene³.

În procesul luptei de clarificare ideologică în mișcarea muncitorească din Transilvania, legăturile mijlocite ale conducătorilor uniunilor muncitorești cu Marx și Engels au îndeplinit un rol deosebit de important.

Internaționala a II-a a dat un prețios ajutor mișcării muncitorești din Transilvania, ajutor cu atât mai necesar cu cât, după întemnițarea temporară și plecarea în străinătate a lui Leo Frankel (1883), conducerea Partidului General Muncitoresc ajunsese sub influența unor elemente reformiste, astfel încât directivele date constituiau o frână în dezvoltarea mișcării muncitorești.

O puternică acțiune a muncitorimii din Transilvania pe linia îndrumărilor Internaționalei a II-a — creată la Paris în 1889 sub conducerea lui Engels — a constituit-o cea dintâi sărbătorire a zilei de 1 Mai 1890, desfășurată sub semnul solidarității internaționale a muncitorilor pentru obținerea zilei de muncă de 8 ore. Demonstrații au avut loc la Timișoara, Arad, Oradea, Cluj, Brașov, precum și în centrele industriale și miniere ca: Reșița, Oravița, Drencova, Bocșa, Dognecea, Baia Mare ș. a. De reținut este faptul că demonstrațiile au fost folosite de conducătorii uniunilor muncitorești ca mijloc de răspindire prin cuvântări a ideilor marxiste cuprinse în Rezoluția Congresului de constituire a Internaționalei a II-a. Așa de pildă, Gheorghe Ungureanu a vorbit muncitorilor la Timișoara și Arad. Muncitorimea din Arad a trimis cu această ocazie, Parlamentului, o adresă cuprinzând revendicările ei concrete, însoțite de Rezoluția Congresului Internaționalei a II-a⁴.

În centrele muncitorești mai importante s-au format în acest an (1890) noi cercuri muncitorești alcătuite din elemente înaintate, care s-au alăturat inițiativei de a pregăti transformarea P. G. M. din Ungaria într-un partid la nivelul indicat de Internaționala a II-a. Printre

¹ Cf. Arhiva centrală a Institutului de istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., fondul 71, dosarul nr. 6643, filele 34—35.

² *Ibidem*, filele 2—3.

³ *Inceputurile răspîndirii marxismului în România* (Crearea P.S.D.M.R. 1893. P.S.D.M.R. între anii 1893—1900). ap. sub îngrijirea Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., București, 1956, p. 23.

⁴ *A marxizmus behatolasa az Aradi munkaszorgalomba*, irta Kovacs Geza. (Pătrunderea marxismului în mișcarea muncitorească din Arad, de Kovaci Geza). *Korunk*, 1958 (17) nr. 5, p. 656.

cei ce au activat în această direcție se află: Gheorghe Ungureanu la Timișoara, L. Schrodtt la Arad și Francisc Simotta la Brașov.

La apelul noii conduceri a P. G. M., aleasă la Bratislava, sub conducerea lui Paul Engelman, trimis de Internaționala a II-a ca să întărească mișcarea muncitorească din Ungaria, delegații organizațiilor s-au întrunit într-un congres la Budapesta în zilele de 7—8 decembrie 1890. Din Transilvania erau prezenți delegați din Timișoara (Gheorghe Ungureanu), Arad (L. Schrodtt), Orăștie, Reșița, Bocșa Germană, Caransebeș, Cluj, Dej și Brașov. La acest congres P. G. M. s-a transformat în Partid Social-Democrat¹.

Fr. Engels, urmărind cu atenție lupta dusă pentru întemeierea Partidului Social Democrat din Ungaria, a trimis din Londra la 3 decembrie 1890, o scrisoare congresului, în care releva caracterul noului partid: „Acest partid — scria Engels — care se dezvoltă din ce în ce mai mult și în Ungaria — după cum rezultă și din ziarele voastre de partid — are avantajul de a fi internaționalist din capul locului, deoarece cuprinde în sine maghiari, germani, români, sârbi și slovaci. Acestui partid tinăr transmiteți deci urările mele cele mai bune cu ocazia congresului”².

Caracterul *internaționalist* al P. S. D. era subliniat și în „Declarația de principii” elaborată de către congres, care trasa programul partidului³.

Cu tot pasul important pe care îl reprezintă constituirea P. S. D. din Ungaria în dezvoltarea mișcării muncitorești, programul său, mai precis „Declarația de principii”, și concepțiile unora din conducătorii săi, s-au resimțit de la început de lipsuri, de germenii unor tendințe reformiste, ce se vor întări treptat, paralel cu întărirea oportunistului și a concepțiilor revizioniste din sinul Internaționala a II-a, după moartea lui Engels. Astfel, programul partidului, deși pomena de la constatarea că proprietatea privată asupra mijloacelor de producție formează esența sistemului social economic capitalist, asigurând burgheziei puterea economică și politică, *propunându-și emanciparea clasei muncitoare de sub jugul capitalist și trecerea mijloacelor de producție în proprietatea socială*, nu pomena nimic despre necesitatea dictaturii proletariatului — ca instrument al revoluției socialiste — nici despre dreptul națiunilor la autodeterminare. De asemenea nu punea problema necesității desăvârșirii reformei agrare, ci considera posibilă rezolvarea problemei agrare prin asociațiile de producție țărănești (o evidentă rămășiță lassalleană).

¹ La dezbateri, delegații din Transilvania, în cuvântările lor, au ridicat problemele salarizării zilei de muncă de 8 ore, protecției muncii femeilor și copiilor etc. *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, p. 224.

² Scrisoarea a apărut în ziarul „*Arbeiter Wochen-Chronik*” la 14 decembrie 1890 și este reprodusă în volumul de documente: M.M.T.V.D., vol. I, p. 565.

³ M.M.T.V.D. vol. II, pag. 40—41.

De altfel, începînd din anul constituîrii sale (1890) P. S. D. din Ungaria organiza în fiecare an, în amintirea lui Lassalle, „serbări Lassalle“. Amintirea lui Marx a fost sărbătorită abia în anul 1899 și cu această ocazie a fost editată biografia sa¹.

După constituirea P. S. D. din Ungaria se observă un puternic avînt în mișcarea muncitorească din Transilvania. S-a trecut la desfășurarea unei vaste campanii de agitație și propagandă avînd drept scop răspîndirea literaturii socialiste², demascarea statului burghezomșieresc și a politicii de asuprire materială și spirituală dusă de clasele exploatoare, dominante, față de muncitorime. Din punct de vedere organizatoric, mișcarea s-a întărit prin înființarea de organizații care în cele mai multe cazuri au aderat la principiile P. S. D., din Ungaria. Aceasta dovedește că, spre deosebire de P. G. M. care avea și el un program socialist, dar cu slabe legături în mase, P. S. D. a fost primul partid socialist de masă, la care au aderat oamenii muncii din Ungaria și Transilvania. Acest partid, îndeosebi în primii lui ani de activitate, corespundea caracterului partidelor socialiste din mișcarea muncitorească internațională a acelei epoci, pe care V. I. Lenin o caracteriza ca „epoca dezvoltării mișcării muncitorești în lărgime, epocă în care s-au constituit partide muncitorești de masă în cadrul fiecărui stat național“³.

Partidul Social-Democrat a dobîndit în primii săi ani de activitate unele succese, determinînd prin activitatea sa, sprijinită de mase, promulgarea de către guvern, în 1891—1893 a legilor privitoare la repausul duminical și asigurarea obligațiilor pentru cauze de boală și accidente.

În anul 1893, ca urmare a unor disensiuni în sînul Partidului social-Democrat⁴, a avut loc la Timișoara o conferință socialistă la care au participat și delegații organizațiilor muncitorești din Transilvania. Conferința a luat inițiativa convocării unui congres socialist pe întreaga Ungarie, în vederea soluționării divergențelor ce existau în partid⁵.

Congresul s-a întrunit la Arad în ziua de 6 ianuarie 1894. Neputîndu-se ajunge la nici un acord cu gruparea din fruntea partidului, congresul de la Arad a luat hotărîrea înființării unui nou partid,

¹ Jelentes a Budapest fő-es székvárosi állami rendőrség 1900 évi működéséről. — Raport asupra activității poliției de stat a capitalei Budapesta, pe anul 1900. Bp. 1901, pag. 133.

² Supra literaturii și presei de partid folosite cf. *Bericht über die Thätigkeit der Ungarländischen sozial demokratischen Partei in der Zeit vom August 1890 bis August 1900 an den Internationalen Sozialisten Kongress zu Paris 1900*. Bp. 1900, p. 7.

³ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, pag. 35—36.

⁴ Demn de reținut este faptul că, încă în ianuarie 1893 Engels, într-o scrisoare către conducerea P.S.D. din Ungaria, avertiza despre ruptura din partid. Conducerea P.S.D. din Ungaria nu a comunicat însă conținutul acestei scrisori partidului și nici nu a dat-o publicității. Scrisoarea a apărut prima dată în limba rusă, pe baza manuscrisului lui Engels, păstrat în Arhiva Institutului Marx-Engels-Lenin din Moscova. Cf. Marx — Engels, *Opere*, XXI, p. II, pag. 325 (l. rusă); în limba maghiară v. Tarsadalmi Szemle (Revista socială) dec. 1950, cap. XII, pag. 1002, precum și M.M.T.V.D., II, pag. 147—148.

⁵ Din istoria Transilvaniei, II, p. 227.

denumit Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Ungaria, care se situa în mod consecvent pe pozițiile luptei de clasă. Consolidarea grabnică a P.M.S.D. a determinat convocarea unui nou congres, în mai 1894, în cadrul căruia P.S.D. s-a reunificat, triumfând linia conducătorilor socialiști înaintați¹.

P.S.D. a acordat ajutor substanțial sindicatelor. După 1895, în vremea terorii antimuncitorești a guvernului Banffy, activitatea sindicatelor a fost mult îndrăgită. Totuși în aceste condiții grele muncitorii au luptat și au reușit să continue dezvoltarea organizațiilor lor sindicale, dându-le un caracter semilegal și camuflându-le sub diferite nume².

Dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste în agricultură, proletarizarea unei mase importante de țărani și sărăcirea treptată a celor ce posedau mici proprietăți au înrăutățit în mare măsură soarta țărănimii. Precară era îndeosebi situația zilerilor și a argaților. Condițiile acestea determină o intensificare a mișcărilor țărănești. O formă specifică a mișcărilor țărănești din Transilvania, începând mai ales din 1897, au constituit-o *grevele de seceriș*. Asemenea greve a cuprins moșiile din apusul Banatului și din fostele județe Arad, Bihor, Satu Mare și într-o mică măsură Sălaj.

Grevele de seceriș reprezintă cea mai răspândită și mai caracteristică formă de luptă a proletariatului agricol și a unei părți din țărănimea săracă împotriva exploatării moșierești din părțile de apus ale Transilvaniei³. Frământări țărănești au avut loc în întreaga Transilvanie. Faptul că în părțile de răsărit ale Transilvaniei nu s-au format în general moșii cu întinderi de mii de iugăre și cu un sistem de organizare mai avansat, unde țărănimea fără pământ să primească de lucru, a atras după sine o migrație în timpul muncilor sezoniere spre Bihor, Arad și Banat. Astfel încât, la grevele de seceriș au luat parte, alături de țărani localnici, și cei veniți la muncile sezoniere, din comitatele Maramureș, Cluj, Hunedoara, Mureș, Turda⁴.

Intensificarea mișcărilor țărănești din Transilvania — după 1890 — se află în strânsă legătură cu răspândirea ideilor socialiste printre țărani. Partidul Social-Democrat, în fața agravării problemei agrare, s-a văzut obligat să se ocupe de situația țărănimii. Punctul său de vedere, ca de altfel al tuturor partidelor social-democrate din Europa, exceptând pe acela al P.M.S.D.R. din Rusia, nu era însă cel just.

Situându-se pe o poziție dogmatică, P.S.D.U. n-a pus problema lichidării marilor moșii și împărțirea lor țărănimii, sarcină de bază în desăvârșirea revoluției burghezo-democratice⁵. El pleca de la premisa că

¹ A. Deac, Mișcarea muncitorească din Transilvania în perioada 1890—1894 (aureferat al dizertației pentru titlul de candidat în științe), Buc. 1958, pag. 22—25.

² L. Fodor și L. Vajda, *Contribuții la istoria mișcării sindicale din Transilvania* (1848—1917), Buc. Ed. C.C.S. 1957, pag. 36—48.

³ A. Egyed, Grevele de seceriș în Transilvania de la sfârșitul secolului XIX și începutul sec. XX. *Anuarul Inst. de Istorie din Cluj*, I—II, 1958—1959, pag. 219—238.

⁴ A. Egyed, art. cit. pag. 223.

⁵ Din istoria Transilvaniei, II, p. 230.

mica producție nu este capabilă să reziste sau să înlocuiască marea producție capitalistă, concentrată, și de aceea social-democrații nu au interesul să împartă pământurile și să fărâmițeze producția, ci, dimpotrivă, să o concentreze, bineînțeles în cadrul general, de perspectivă, al socializării pământului. „Dezvoltarea societății moderne — se arăta în documentele de partid — va impune, ca o necesitate socială, ca pământul să devină proprietate comună”¹.

Lipsurile programului P.S.D.U., în problema țărănească, au determinat în schimb apariția așa-zisei mișcări „agrare-socialiste”, care cuprinde mișcările țărănești pentru pământ, pentru îmbunătățirea soartei proletarilor agricoli și sărăcimii satelor, mișcări aflate sub influența mai ales a Partidului Socialist Independent². Mișcarea agrar-socialistă nu era, prin urmare, „socialistă”, ci democratică. E drept „agro-socialiștii” insistau uneori și asupra „egalizării” a „fraternizării” în privința posesiunii pământului, iar cei din județul Timiș-Torontal se pronunțau chiar pentru socializare³.

Ținând însă seama de sarcina obiectivă ce se punea spre rezolvare în perioada respectivă, trebuie spus că mișcarea țărănească ascundea sub învelișul socialist, sau pseudosocialist, un conținut burghezo-democratic. Și în cadrul Transilvaniei, caracterizarea dată de Lenin mișcărilor țărănești din Rusia, în perioada de la începutul secolului al XX-lea, este pe deplin valabilă. „Pentru un marxist, mișcarea țărănească nu este o mișcare socialistă, ci o mișcare democratică. Ea este și în Rusia, cum a fost și în alte țări, un fenomen care însoțește în mod necesar revoluția democratică, revoluție burgheză prin conținutul ei social-economic. Ea nu este îndreptată cituși de puțin împotriva bazelor orînduirii burgheze, împotriva economiei de mărfuri, împotriva capitalului. Din contră, ea este îndreptată împotriva vechilor relații,

¹ M.M.T.V.D., vol. II, Budapesta, 1957, p. 57.

² Partidul Socialist Independent a fost creat cu participarea activă a lui Varkonyi Istvan, exponentul năzuințelor antif feudale ale țărănimii. La congresul de la Czegled (R.P.U.) din 1897, la care au participat și reprezentanți ai țărănimii din Jimbolia, Vulcan, Ugra și Cheresig, acest partid s-a pronunțat pentru arendarea în parcele de către 5 iugăre, cu plata ulterioară, a moșiilor aparținînd statului și bisericii. Moșierii care dețineau suprafețe mai mari de 100 iugăre, urmau să arendeze de asemenea țărănilor moșiile împărțite în loturi de 5 iugăre. Pe lângă aceasta, partidul înscrisa ca o revendicare introducerea impozitului progresiv pe venit etc. Cu toate că literatură din acea vreme consideră programul ca militînd pentru îmbunătățirea situației țărănimii, în realitate nici acest program nu se ridică pînă la revendicarea desființării marii proprietăți. Desigur însă că acest program era mai radical decît programul agrar al Partidului Social-Democrat. Aceasta și explică aderența țărănimii la programul Partidului Socialist Independent.

Decepționată de programul agrar al P.S.D., o parte a țărănimii s-a apropiat de P.S.D. Independent, identificînd programul său cu ideea împărțirii pământurilor. Semnificativ în această privință, este faptul, că după puțin timp de la congresul de constituire, cînd ziarul partidului socialist independent (Köztelek = pămînt comun) a ajuns printre țărani, autoritățile raportau din numeroase sate ale jud. Bihor că „în rîndurile oăturilor de jos ale populației se nutrește ideea împărțirii pămînturilor”.

³ Köztelek, (Pămînt comun), 6 iulie, 1898.

împotriva relațiilor precapitaliste, iobăgiste de la sate și împotriva proprietății moșierești, care este principalul reazim al tuturor rămășițelor iobăgiei“¹.

Sub influența ideilor socialismului în rîndurile proletariatului agricol și ale țărănimii muncitoare au luat ființă cercurile „socialiste“, la ședințele cărora veneau adesea socialiștii din centrele industriale căutînd să lămurească țăranilor problemele care-i interesau. Cercurile socialiste țărănești au constituit, în unele împrejurări, *nucleele organizatorice ale grevelor de seceriș*, și au avut o contribuție importantă la răspîndirea ideilor socialiste în rîndurile proletariatului agricol².

Activitatea acestor cercuri este dovedită încă din anul 1895, în rapoartele oficiale ale autorităților pentru regiunea din jurul Aradului. În anul 1898, aceleași rapoarte se ocupă de răspîndirea ideilor socialiste în rîndurile țăranilor din jurul Oradiei și Salontei³, menționînd drasticele măsuri de confiscare a oricărui imprimat cu atare conținut și pedepsirea celor ce le difuzează.

Trecerea economiei Transilvaniei în stadiul capitalismului monopolist e însoțită deci, de o complexă înăsprire a contradicțiilor specifice capitalismului monopolist. În noile condiții însă, cînd se punea la ordinea zilei asaltul direct al proletariatului împotriva capitalismului, nici *teoria* nici *sistemul de organizare al partidului nu mai corespundeau*. Ideologia P.S.D. din Ungaria era aceea a Internaționalei a II-a, organizațiile sale teritoriale din Transilvania fiind și ele dominate de „concepțiile reformiste, austro-marxiste, care duceau la fărîmițarea forțelor oamenilor muncii de diferite naționalități“⁴. De altfel, Internaționala a II-a avea să-și manifeste fățiș caracterul ei contrarevoluționar, de care a dat dovadă atunci cînd a sprijinit primul război mondial. „Falimentul Internaționalei a II-a — scria Lenin — este falimentul oportunismului cultivat pe terenul particularităților epocii istorice trecute (așa-zise „pașnice“) și care a ajuns în ultimii ani să predomine de fapt în Internațională“⁵.

Stindardul socialismului mondial a fost necesar să treacă și a trecut într-adevăr din miinile nedemne ale conducătorilor Internaționalei a II-a, în acelea ale unei organizații noi și superioară: Internaționala a III-a comunistă, condusă de V.I. Lenin.

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 9, București 1955, p. 436.

² *Din istoria Transilvaniei*, II, p. 231.

³ *Ibidem*.

⁴ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, 1959—1961, pag. 427.

⁵ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, Editura Politică, 1958, p. 18.